

SINAN - OSMAN (S) -

CM 37

EBU HANÎFE (İMAM-I ÂZAM) CAMİİ, BAĞDAD

AKF-SC-B-2

1

TM (1713)

KURBELİ - SINAN DEĞİL

the *Khân el-Ortman* (with its singular brackets), and the *Bâb Teldsim* ('Gate of the Talisman'), to the N.E. of the town, with figures of lions and of a woman grasping two snakes by the tongue. From the 13th cent. date the *Medresch el-Mustansiriyeh* situated on the Tigris below the bridge-of-boats, now practically rebuilt and used as a custom-house, and the minaret of *Sâk el-Ghazl* in the S. E. part of the city, of which it is the highest building. The numerous mosques are almost all of recent erection; most of them are surmounted by bright-coloured cupolas and minarets. They are practically inaccessible to strangers. — The *Citadel* in the N. part of the town is surrounded by a high wall; its lofty clock-tower commands an excellent view. To the S. of the citadel, also on the Tigris, is the *Serâi*, the residence of the Turkish governor, and a little farther on is the imposing *General Consulate of Great Britain*. The *German Consulate* also lies on the Tigris. — The covered *Bazaars* are very extensive, but of recent erection and no better stocked than those of Aleppo. The houses of the town are built of brick and consist of basement and groundfloor surmounted by terraced roofs, on which everyone sleeps in summer. The outer walls are entirely blank, the windows all opening on the inner court. Many houses of a more European type have been erected since the time of the reforming governor Midhat Pasha (1868-1872; comp. pp. 304, 311).

In the suburb of *Mu'azzam*, to the N. of the town, is the large mosque of *El-Hanafiyeh*, an almost wholly modern building with a painted dome and a minaret. This contains the tomb of Abu Hanîfeh (d. 767), the founder of the orthodox sect of Moslems (p. lxxii) to which the modern Turks belong. A bridge-of-boats leads from *Mu'azzam* to *Kâzimein* (i. e. 'the two Kâzim'), on the right bank of the Tigris. Here stands the chief mosque of the Shiites (no admission), enshrining the tombs of Imâm Mûsâ el-Kâzim and his grandson. This mosque was restored with great magnificence in the 19th cent.; its gilded minarets and cupolas are conspicuous far and wide. *Kâzimein* is connected with the suburb of *Maḥaly* (also on the right bank) by a tramway. — In front of the W. gate of the town on the right bank lie the mosque of the *Sheikh Mâ'rûf el-Karkhi* and the alleged tomb of *Sitt Zubeideh* (*Zobeideh*), the wife of Hârûn er-Rashîd. The latter consists of a tower-like superstructure upon an octagonal basement, but has been so often restored that probably little more than the foundations of the original structure remain.

The ride from Baghdad to *Ctesiphon* (p. 434) or to *Seleucia* (p. 434) takes one day (there and back). Steamer, see p. 433.

From Baghdad to Babylon.

The distance is about 53 M. and is accomplished by carriage with four mules, with three relays, in 8-10 hrs. (fare 10 mejîdis). At the time of high water, the drive through the flooded region of the *Euphrates* is far from comfortable. It is advisable to take provisions for the journey. — The best plan is to combine this excursion with that to *Kerbeld* (p. 433).

AKF-SC-B-2-14

Karl Baedeker, Palestine und
Syria (London, 1912).

hiblere, Irak ve Medâyin'de olanları yazıp bir güvercinin boğazına bağlayarak istediği memlekete gönderirdi. O güvercin papazın dostunun evine konar, gelen habere göre haberler alır ve tekrar geri gelirdi. O papazın işi devamlı bu idi. Bu hatıra nedeniyle (Kuşlar kalesi) adıyla anılmıştır. Hâlâ Bağdad'ın güvercinleri meşhurdur. Bağdad halkı besleyip Şam'a, Halebe', Mısır'a, Hind ve Sind'e götürüp, orada kanadına kâğıtlar bağlayarak hapisten bırakır gibi bırakırlar. Mısır, Yemen ve Aden'den bir anda gelir. Bağdad tüccarlarının çoğu beslerler. Bunlardan tanesinin beş yüz kuruşa alınıp satıldığı çok olur.

Bu kuşları Mısır, Dimyad, İskenderiye, Cezayir, Tunus, Fas, Mera-keş, Yembu, Cidde, Mekke ve Yemen'de dahi beslerler. Ve daima bunlar vasıtasıyla istedikleri yere haber gönderirler. Ben Mısır, Dimyad ve Reşid'de iken bir kaçına şahid oldum. Güvercin ile bir yerden başka bir yere mektup gönderme usulü Bağdad'daki Kuşlar kalesi râhiblerinden kalmıştır.

Başka bir ibret: Bağdad'ın iklimi gayet sıcak olduğundan Şattûlarab'ın suyu hamam suyu gibi akar. Bağdad'ın zevkine düşkün kimseleri bir kumkumanın ağzını iyice kapayıp, kapağına ve boğazına birer ip ve birer taş bağlayarak kumkuma (Testi)'yi Şattûlarab'ın dibine atarlar. Kumkumanın kapağı bağlı ipi çekip içine Şattûlarab nehrinin dibinden buz parçası gibi su dolar. Sonra dışarı çekerler ve içerler ki, sanki içine taze buz parçası koymuşlar. Hakikaten Şattûlarab nehrinin dibi gayet soğuktur. Sadece yüzündeki bir kulaç kadar olan suyu sıcaktır. Bağdad önünde Şattûlarab nehrinin derinliği yirmi, onbeş ve onyedî zirâ arasında değişir.

İmam-ı Âzam kalesi :

941 (1534) tarihinde bizzât Sultan Süleyman Han hazretleri tarafından teberrüken bina olunmuştur. Hattâ evvelce Bağdad Sultan Uzun Hasan'ın elinde iken İmam-ı Âzam, türbedarının rüyâsına girip, «Benim kabrim üzerindeki sandukamı falan yerdeki mezara koy ki, orada cehennem ateşine müstahak bir kâfir gömülüdür.» deyince türbedar uykusundan uyanıp İmam'ın öğrettiği şekilde yapar. Meğer o asırda İmam'ın nuru kabrinde kubbe gibi birşey yokmuş. Ancak kendileri El Mansur'un hâpishânesinde iken vasiyet edip, kadılığı kabul etmediği için hapiste seksen yaşında vefat edip, dostları kendisini sünnete uygun olarak toprağa verdiler. Sonra Sultanlardan biri üzerine bir sanduka yaptırır. Adı geçen türbedar da İmam'ın rüyâsında öğrettiği şekilde sandukayı kâfirin üzerine koyar. Az zaman sonra Şah İsmail Bağdad'ı istilâ edip «Bu İmam ne şekildir» diye savaşın başlangıcında İmam'ın kabri üzerine hü-

AKF-SC-B-2-16

کونی بغداد بهشت آباده داخل اولوب شهری بزه درک جمیع برج و بارولری
 عسکر اسلام ابله پر ایدوب دندان بدنلری طوغ، علم، سنجاق، بیراق
 وفلانیدرله ایله زین ایدر و اوچ یایلیم طوب و تفنک شادمانلقاری ایدوب
 قلعه مفتاحلری مسرت خبرلریله سلیمان خانه ارسال ایدر. سلیمان خان دخی
 ماه مذکورک یکریمی التتبی کونی دریا مثال عسکرله آلائی عظیم ایدرک
 کلیرکن ابتدا امام اعظم وهام اقدمی زیارت ایدر و قلعهیه داخل اولورکن
 طوب و تفنک شادمانلقندن قلعه بغداد مرغ سمندر وار آتش نمرود ایچنده
 قالیر. تختگاه سلاطین آل عباس اولان سرای ابادان شمدی ده تختگاه آل
 عثمان اولور. اول آن قبر شریف امام اعظم واستانه عبدالقادر جیلانی عمارتی
 ایچون یوز بیک آلتون صرفی فرمان اولنور و سلیمان خان بغدادده اولان
 کبار اولیاءاللهی جمله زیارت ایتدکن صکره دست کر بلاده امام حسینی
 (رضی الله عنه) و کوفه شهرنده علی الرضی الوفی کرم الله وجهه حضراتی
 ونیجه یوز شهیدان دشت کر بلایی زیارت ایدوب ماه مذکورک یکریمی یدنجی کونی
 تکرار سعادتله ینه قلعه بغداده داخل اولورکن عظیم الای اولور و بغدادده کامل
 اوچ آی مکث ایدوب قلعه بغدادی کونا کون بروج متینه و حصین طایبه لرله اویله
 عمار و محکم ایدرکه کویا سد قهقها اولور. و وزارتی روم ایلی وزیرینه
 ویروب ایالت روم عسکری دخی عموماً قو قوی قید اولنهرق جمله یتیش
 ایکی بیک عسکر محافظه جی قویوب کندولری ده اما اعظم و سائر کبار اولیایه
 وداع زیارتی دخی ایفادن صوکره تکرار درون بغداده کیروب بوتاریخی
 جلی خط ایله امام اعظم قبوسنک عتبه بالاسنه یازدیریر: (فتحنا العراق) سنه ۹۴۱
 دیکر تاریخ: «کلدی برج اولیایه پادشاه نامدار» سنه ۹۴۱

دها نیجه تاریخلری و ارسه ده حقیر بو قدرله اکتفا ایلیم. بعده سلیمان
 خان عراقدن دارالسعاده لری طرفه عزم راه ایتدیر. آندن صوکره قلعه
 بغداد عثمانی التده معمر و آبادان ایکن ۱۰۳۱ تاریخنده جلوس مصطفی خانیده
 قول جا بندن کونا کون فسادلر یایلدی و دنیا فساد ایله طولدی. وقره
 حزاقی رأییه داود پاشا صدر اعظم اولدی. و مسند صدارتده برقرار

ALF-SC-B-2-13

U

cum edip, adı geçen sandukayı kırarak açarlar ve içinde pis bir ceset bulurlar. Ateşe yakarlar. Ve imamı yaktıklarını sanırlar. Sonunda Süleyman Han Bağdad üzerine gelirken bir çavuş İmam-ı Âzam için bir rüyâ görür. Fetihden sonra imamın eski mezarını (Taşkın Hoca) adlı yaşlı birisi bilirmiş. O kişi imamın mezarının yerini gösterir ve kazarlar. Hakikaten eski temel görünür ve büyük taş çıkar. O taşı kaldırırılar. Güzel bir koku yayılır ki, bütün halkın dimağı uyuşur. Hemen Süleyman Han o büyük taşı olduğu gibi koyup toprakla doldururlar. O mezarın bir başka tarafına temel atıp imamın kabri üzerine nurlu bir kubbe yaptırmışlardır ki, dil ile tarif olunamaz. Bir imâret ve bir medrese yaptırıp, etrafına da bir kale yaptırmıştır. Bir câmî, bir hamam, bir han, kırk, elli aded dükkân, kalede dizdar ve yüzelli aded asker, yeteri kadar cephâne ve topları vardır. Kale dört köşeden uzuncadır. Çevresi sekizbin adımdır. Dışardaki varoşu bağlı, bahçeli ve mâmurdur.

Bağdad'a, evvelce 1058 (1648) tarihinde Melek - Ahmed Paşa ile gittiğimizde bu İmam-ı Âzam türbesini imar edip, kuyular kazıp, odalar yaptırdı. Kaya Sultan İstanbul'dan altın bir kandil gönderdi. Murad Han alt ve üst eşliğini, kapı kanatlarını ve mübârek kabrin parmaklıklarını halis gümüşten yaptırdı. Böylece imamın câmii ve kabri sanki Firdevs cenneti oldu. O asırdan beri bütün vezirler, vekiller, âyân ve büyükler birer eser bina ederek çeşit, çeşit avizelerle süslenmiş, ve sanki Çin resim salonu olmuştur.

BAĞDAD TOPRAĞINDA, MEDÂYİN VE IRAK'TA AKAN NEHİRLER

Bağdad'ın altından akan Dicle nehri, Diyarbekir'in kuzeyinde Tercil, Palu, Demirkapı ve Ergani dağlarından birer kol halinde çıkıp birleşerek Diyarbekir'e gelir. Oradan Hasankeyf, Cezriye ve Musul yoluyla Bağdad'a iner. Şattularab nehrinin bu kısmı evvelce Diyarbekir seyhâtimizde yazılmıştır. Oraya bākıla... Amma şimdi Bağdad yakınında ve etraftan Şat nehrine karışan nehirleri ve kanalları beyân edeceğiz.

Hermasin nehri :

Nusaybin kalesi dağlarından çıkıp, akarak Tersar nehrine dökülür. Tersar nehri ile birlikte Sencar kalesi çölüne uğrayıp, Tekrid kalesi yanında Şattularab nehrine karışır. (İsa nehri) Kûfe şehri karşısında Vehma adlı kasabada ayrılır. Birçok kasabaları sularken, Fırat'tan ayrılan ve İsa nehrinin çıktığı yerden geçen Sarsar nehri ile birleşip, Bağdad ile

AKF-SC-B-2-17

?

کبری برج اولیایه بادشاه نامدار
" " " " " " " "

سنه ۹۴۱

Geldi burc-i evliyaya padişah-i nâmdâr

فتحة العراق

سنة ٩٤١

Fetchnä'l - iräk

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

Ebu Hanife camii, türbesinin
havadan görünüşü

Meydan Jaronusse, C. 6, s. 120.

AKF-SC-B-2-4

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

Kanunî Sultan Süleyman Bağdad'da İmam Âzâm
Ebu Hanîfe türbesini yaptırmış ve bu türbenin
yakınında da bir cami ile bir imaret inşa et-
miştir.

Joseph von Hammer, Osmanlı Tarihi (çev.
Mehmed Ata) (İstanbul, 1966) c. II., s. 58.

TM de cami ve tekkenin adı geçiyor. İmaretten
söz edilmiyor.

TM 12. Camii şerifi İmamı A'zam der Bağdad
ve Tekke.

AKF-SC-B-2-5

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdad'ta bulun-
duğu sırada İmam Âzâm Ebu Hanife'nin, önce-
leri Süller tarafından yağmalanan kabirinden
çıkarılıp saklanan na'şesi bulunmuş üzerine
kubbe yaptırıldı.

Joseph von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi
(cev. Mehmet Ata) (İstanbul, 1966) C.I.,
s. 335.

(1)

ARF-SC-B-2-7

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

- ~~946/1534 - Süleyman Paşa
Ayas Paşa~~
~~959/1552 - Baltacı Mehmed Paşa
Dervis Ali Paşa~~
~~973/1566 - Murad Paşa~~

The mosque of Abu Hanifah, which the Persians had demolished and desecrated, was rebuilt and ornamented with a large and stately dome. p. 189.

Seton Lloyd, Twin Rivers (Oxford, 1943).

(2)

AKF-SC-B-2-8

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

Après la prise de la ville, Mourâd
IV fit réparer la coupole et la mosquée
du Grand-Imam Abou-Hanîfa et fit
inscrire sur les registres les serviteurs
de ce temple.

Huart. p. 73.

(3)

AKF-SC-B-2-9

İMAM-I A'ZAM.

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

C'est ce même Mohammed-Bey qui, en
1079 (1668-1669), fit agrandir la mosquée
du Grand-Imam et en éleva la coupole
et le portique.

Huart. p. 123.

(A)

Mehmed Bey Paşdat Defterdarı.

1534 de Bağdad alınca Kanunî İmam-ı
a'zam'ın türbe ve camisinin ihyasına emret-
miştir. Bu binalar Şii idaresinde harabe halinde
gelmiştir.

AKF-SC-B-2-10

Bağdat

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

.... kendüleri de İmam-ı a'zam ve sair
hibâr evliyâya vedâ ziyâretini dahi îfâdan
sonra tekerar derûn-u Bağdad'a girüb
bu tarihi celî hat ile İmam-ı a'zam kapusunun
atabe-i bâlâsına yazdırır = (Feteh na'l-İrak)
Sene 941} Diğer tarih =

" geldi burc-u evliyâya Pâdisâh-ı nâmdâr/
Sene 941".

Evlîya Çelebi, C. IV, s. 399.

AKF-SC-B-2-11

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

REKTÖRLÜK

Derhal İmam-ı Âzam ve Abdülkâdir Ceylânî Hazretlerinin mübarek mezarlarının temiri için yüz bin altın harcama ferman olunur.....
kendileri de İmam-ı Âzam ve öteki büyük evliyâya veda ziyaretlerini dahi yerine getirdikten sonra tehran Bağdad içine girer ve şu tarihi celi yazı ile İmam-ı Âzam kapisinin üst eşikine yedirir. (Fetehnal Irak) Sene 941.

Başka bir tarih:

geldi burc-u evliyâya Padişâh-ı namdar
(Sene: 941)

Evliya Çelebi (Zillî aqhw) C.3-4., s. 1390.

AKF-SC-B-2-12

İmam-ı Azam'ın mezarı üzerine Selçukî Hüküm dan
Melikşah'ın veziri Ebu Said Mehmed bin Mansur Harzemî
tarafından bir türbe inşa ettirilmiştir. Ayrıca yanına
da Medres-i Hane fiyye adıyla bir medrese yaptırılmıştır.
Osmanlı padişahları bir çok defalar türbeyi tamir ettirmiş-
lerdir.

ALF-SC-B-2-6